

liğin ortadan kaldırılması, Hz. İsa'nın "beyaz" olarak resmedilmesinin engellenmesi ve bütün Tanrı imajlarının yasaklanması amacıyla bir organizasyon kurdu. Böylece zenciler üzerinde olumsuz etki yapacak bütün imâları engellemeye çalıştı. Ayrıca liderliği süresince Suudi Arabistan, Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri gibi müslüman ülkelerle yakın ilişkiler kurdu; Fas, İran, Ürdün, Suriye, İsrail, Polonya, İsviçre, Danimarka gibi ülkelerde konferanslara katıldı. Warith Deen'in Amerika Birleşik Devletleri içinde ve dışındaki bu faaliyetleri sayesinde cemaat üyeleri Amerika'da Sünniliği benimsedi, o zamana kadar Elijah Muhammed'in aşırı fikirleri sebebiyle İslâm Milleti'nden uzak duran müslüman gruplarla da iletişim sağlanmış oldu; bu müslümanlar, hem ülke içindeki diğer müslüman gruplarla hem dünya müslümanlarıyla birlik olma imkânı buldu. Fakat Warith Deen'in İslâm Milleti'nin yapısında meydana getirdiği değişimleri kabul etmeyenler de vardı. Meselâ hareketin önemli isimlerinden olup Boston ve Harlem vâizliği yapan Abdülhalim (Louis) Farrakhan bu değişiklikleri reddederek gruptan ayrıldı ve İslâm Milleti hareketini özüne döndürme amacını taşıyan ayrı bir grup oluşturdu. Bu grup *The Final Call* adıyla bir de yayın organı kurdu. Liderliği süresince sosyal ve dinî yönden faal bir kişilik gösteren Warith Deen Muhammed 2003'te American Society of Muslims'deki görevinden ayrıldı ve The Mosque Cares adıyla bir yardım organizasyonu teşkil etti. 9 Eylül 2008'de Chicago'da vefat edinceye kadar bu organizasyonun çatısı altında çalışmalarını yürüttü. Ölümünden sonra organizasyonun başına en büyük oğlu Warith Deen Muhammed (II) geçti. Warith Deen Muhammed'in birden fazla evlilik yaptığı ve çok sayıda çocuğunun olduğu bilinmektedir.

Eserleri. 1. *As the Light Shineth from the East* (Chicago 1980). Warith Deen'in önemli eserlerinden olup çeşitli konularının bir araya getirildiği kitap, genel olarak bazı dinî konular ve zenci müslümanların meseleleri çevresinde yoğunlaşmaktadır. 2. *Al-Islam Unity & Leadership* (Chicago 1991). Eserde, Afro-Amerikanlar'ın Amerika Birleşik Devletleri'nde hem dinlerinin gereğini yerine getiren müslümanlar olarak hem de haklara sahip Amerikan vatandaşları olarak nasıl yaşayacakları anlatılır. 3. *Islam's Climate for Business Success* (Chicago 1992). İş hayatını İslâmî bir perspektiften ele alan,

ticaretin kazanç yönünün yanında Allah'a ve topluma hizmet yönünü de öne çıkaran bir eserdir. 4. *Life: The Final Battlefield* (Chicago 2008). İnsan hayatının değeri, İslâm'da toplum dinamikleri, bugünkü toplumun ruhunu ve insanî değerlerini kaybetmesi gibi konulara yer verilen eserde genel olarak insanın önce kendi içinde, daha sonra insanlar arasında verdiği mücadeleyi nasıl kaybettiği ve bu mücadelede eski temiz hayatın kazanılmasının tek yolunun ruhun ve özün uyanışı olduğu konusu işlenmiştir. Warith Deen'in diğer bazı eserleri de şunlardır: *The Man and the Woman in Islam* (Chicago 1976), *Prayer and Al-Islam* (Chicago 1982), *Religion on the Line* (Chicago 1983), *An African American Genesis* (Chicago 1986), *Meeting The Challenge: Halal Foods for Our Everyday Needs* (Chicago 1986), *Growth for a Model Community in America* (Chicago 1995). Müellifin 2013 yılında yetmiş beş şiirinin yer aldığı *It's Time We Sing A New Song* adlı bir derleme kitabı da yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Warith Deen Mohammed, "Freedom Demands Proper Education", *Bilalian News*, 18.05.1979; a.mlf., "Interview With Imam W. Deen Mohammed: Part I", *Muslim Journal*, 04.02.2001; E. U. Essien-Udom, *Black Nationalism: A Search for an Identity in America*, Chicago 1970, s. 75-82; Aminah Beverly McCloud, *African American Islam*, New York 1995, s. 72-77; J. I. Smith, *Islam in America*, New York 1999, s. 80-96; E. E. Curtis IV, *Islam in Black America: Identity, Liberation and Difference in African-American Islamic Thought*, Albany 2002, s. 107-127; a.mlf., *Black Muslim Religion in the Nation of Islam, 1960-1975*, Chapel Hill 2006, s. 176-181; K. GhaenaBassiri, *A History of Islam in America*, New York 2010, s. 284-290; Zafar Ishaq Ansari, "W. D. Muhammad: The Making of a 'Black Muslim' Leader (1933-1961)", *The American Journal of Islamic Social Sciences*, II/2, Herndon 1985, s. 245-262; Sirri Erinç – İhsan Taşer – Hamid Algar, "Amerika Birleşik Devletleri", *DİA*, III, 48-49; http://en.wikipedia.org/wiki/Warith_Deen_Mohammed; <http://newafricaradio.com>.

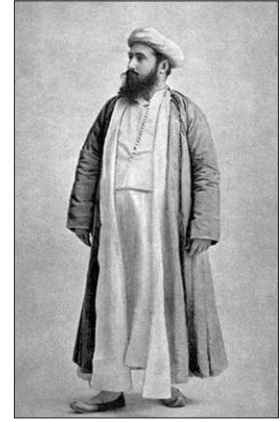

FEYZA DOĞRUYOL

WEBB, Muhammed Alexander Russell (1846-1916)

Amerikalı müslüman gazeteci.

Alexander Russell Webb 9 Kasım 1846'da Hudson'da (New York) doğdu. Babası Alexander Nelson Webb, *Hudson Daily Star* gazetesinin editörüyü. İlk eğitimini Home School'da (Glendale, MA) aldı, ardından Claverack Koleji'nde okudu. Öğre-

Muhammed
Alexander
Russell
Webb

nimini tamamladıktan sonra genç yaşta yazı hayatına atıldı ve çeşitli gazetelerde çalıştı. Presbiteryen mezhebine mensup olan Webb, çocukluğunda ve gençlik yıllarında kiliseye ve pazar okuluna devam etti, ancak bu dinde umduğunu bulamadığından arayışlarını sürdürdü. Dünyadaki büyük dinleri araştırmak ve dinî incelemeler yapmak amacıyla Saint Louis'de kurulan The Theosophical Society'e üye oldu. Ayrı mesleklerden ve gruplardan entelektüel seviyesi yüksek kişilerin yer aldığı bu topluluk, düşünce ve inanç bakımından Amerika'nın çeşitliliğini yansıtacak şekilde farklılıklar göstermekteydi. Topluluk içinde Hristiyan, Protestan, Müsevî, materyalist, spiritüalist, ateist, agnostik ve başka din ya da felsefî düşünceleri kabul edenler vardı. Webb bunlardan önce materyalizmi benimsedi, on yıl boyunca hayatını herhangi bir dine bağlanmadan sürdürdü. Ardından Doğu dinlerine ve Budizm'e ilgi duydu.

The Theosophical Society üyesi olarak değişik düşüncelerle karşılaşan Webb, *Missouri Republican* gazetesinde editörlük yaptığı sırada İslâm dini hakkında bilgi edinmeye başladı. 1886'dan itibaren İslâmî çevrelerle irtibata geçti. Bazı kaynaklara göre Ahmediyye (Kâdiyânîlik) hareketinin kurucusu Mirza Gulâm Ahmed'le mektuplaşması İslâm dinine olan ilgisini arttırdı. İslâmiyet'i ve müslümanları yakından tanımak amacıyla Doğu'ya gitmeye karar verdi, bu sebeple kendisine teklif edilen Amerika Birleşik Devletleri'nin Manila konsolosluğu görevini kabul etti (1887). Kendi ifadesine göre Filipinler'e tayin edildiği 1888 yılı başlarında müslüman oldu. Karısı ve üç çocuğu da İslâm'ı seçti. Onun İslâm dinini tercih etmesindeki sebeplerin başında, Hristiyanlığın irrasyonel inançları ve uygulamaları ile Amerika'da görülen sosyal ve ekonomik problemlere

çözüm getirememesinin geldiği ifade edilmektedir. Bir diğer sebep de Hristiyanlığın hayatın gerçeklerinden uzak olması ve kendi psikolojik duyarlılıklarına hitap etmemesidir. Müslüman olduktan sonra Muhammed adını alarak Amerika'ya dönen Webb, İslâm'ı Amerikan toplumunda tebliğe yönelik fikirler geliştirdi. Webb'in bu düşüncesinin arkasında Amerika'yı yeniden yapılandırma düşüncesinin bulunduğu belirtilmektedir.

Webb, Amerika'nın Manila konsolosu iken Hindistan'daki müslüman aydınlar ve tüccarlarla irtibat kurdu. Bunlardan biri olan Hacı Abdullah Arab onun düşüncelerine ilgi duydu ve 1892'de Manila'ya giderek kendisinden Amerika'da İslâm propagandasının ayrıntılarını öğrendi. Hacı Abdullah Arab ona, üç yıllık çalışmalarının finansmanı için (gazete, basımevi, konferans salonu ve ailesinin geçimi için ayda 200 doların konsolosluktan emekli oluncaya kadar kendisine ödenmesi) 30.000 dolar maddî yardım sağlamayı taahhüt etti. Ayrıca temel kitapları İngilizce'ye çevirecek, konferanslar vererek çalışmalarına yardımcı olacak din âlimleri de gönderecekti. Webb, Hacı Abdullah'ın finanse ettiği bir Hindistan gezisine çıktı; Pune, Bombay, Kalküta, Haydarâbâd ve Madras'ta konuşmalar yaptı. Bu konuşmalar genelde İslâmiyet'i kabul edişi, İslâm ile Hristiyanlık arasındaki benzerlik ve farklılıklar, Hristiyanlığa ve Batı medeniyetine yönelik eleştiriler, müslümanların bu konuda sahip olduğu yanlış kanaatler ve Batılılar'ın zihnindeki müslüman imajı üzerinedir. Ayrıca İslâm'ın tarihsel süreci ve bu süreçte kalıplaşmış yanlışlıkları, Amerika'da İslâmiyet'in yayılması ve uygulanmasıyla ilgili düşüncelerini de bu konferanslarda dile getirdi.

Hintli müslüman tüccarlardan aldığı vaatlerle 1893'te New York'a dönen Muhammed Webb, Hindistan'da kararlaştırılan planı uygulamaya koydu ve gazete çıkarmaya başladı. Önce *The Moslem World* (1893), ardından *The Voice of Islam* ve bu ikisinin birleştirilmesiyle oluşan *The Moslem World and Voice of Islam* (1895-1896) gazetelerini çıkardı. 1893'te Chicago Dünya Dinleri Konferansı'na katıldı ve burada "İslâm'ın Sosyal Değişim Üzerindeki Etkisi" ve "İslâm'ın Ruhü" başlıklı iki konferans verdi. Bu konferanslar daha sonra yayımlandı ("The First World", *Parliament of Religions*, 1894). Amerika Birleşik Devletleri'nin farklı bölgelerinde çalışma grupları oluşturdu. Webb'in The

American Mission, American Islamic Propaganda Movement ve American Moslem Brotherhood şeklinde adlandırılan hareketi, başlangıçta Hint müslümanlarının taahhüt ettiği maddî yardımı tam olarak yerine getirememeleri sebebiyle sıkıntılarla karşılaştı. Onun özellikle İslâm'ın Batı'daki imajı ve çok eşlilik gibi konularda ileri sürdüğü görüşlerini Amerika'daki muhafazakâr hristiyanlar tepkiyle karşıladı. Bunun yanı sıra, hem hristiyan toplumu hem de Amerika'daki farklı müslüman grupları tarafından başta Hindistan'dan gönderilen yardımları şahsı için kullandığı iddiası olmak üzere çeşitli ithamlara mâruz kaldı.

Propaganda hareketinin yürütülmesi sırasında Webb, İslâm dünyasının ayakta kalmış tek siyasi gücü olan Osmanlı Devleti'nden yardım talebinde bulundu. Ancak Osmanlı yardımı sürekli ve bu hareketi yürütecek kadar büyük değildi. Osmanlı Hariciye yetkilileri Webb'i ve faaliyetlerini başlangıcından beri takip etmişlerdi. Hindistan ziyareti esnasında Osmanlı elçisinin Muhammed Webb'le ilgilendiği bilinmektedir. Ancak asıl kuvvetli bağlar Webb'in Amerika misyonunu gerçekleştirmeye çalıştığı dönemde kurulacaktır. Osmanlı Devleti'nin New York konsoloslu, Muhammed Webb'in İslâm'ı kabul ederek bu dini yaymak için New York'a geleceğini gazetelerde yayımlanan mektuplarından öğrenmişti ve onun Amerika'da İslâm'ı yayma teşebbüsü, Osmanlı New York konsoloslu tarafından "methe şâyân bir teşebbüs" olarak nitelendirilmişti.

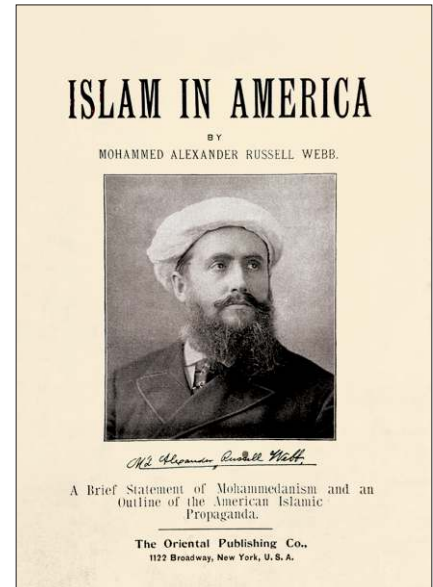
Osmanlı Devleti'nin Muhammed Webb ile olan ilişkisinin seyri, yalnızca Webb'in karşılaştığı güçlüklerle değil Osmanlı Devleti'nin durumuyla da yakından ilgilidir. Bu dönemin panislâmizm denilen siyasetin etkilerinin keşfedilmeye başlandığı zamana rastlaması yanında Osmanlı Devleti'nde Ermeni isyanı ve olaylarının arttığı, devletin dış basında mahkûm edildiği, imajının çok sarsıldığı bir dönemdir. Anadolu'da artan Ermeni hareketleri, buna karşı alınan tedbirlerle göçlerin Amerikan basınına yansıma şekli Avrupa'dan pek farklı değildi. Amerikan basınında Osmanlı Devleti aleyhinde yazılar çıkmaktaydı. Batı kamuoyunda görüşlerinin dile getirilmesine ve imajının düzeltilmesine yardımcı olacak her türlü teşebbüsü destekleyen Osmanlı yetkilileri Muhammed Webb Efendi ile de ilgilendi. Bu ilgi ve yardımın arka planında, izlenen siyasetin ve Osmanlı Devleti'nin oluşturmak istediği imajın araçlarından

biri olması fikrinin yattığı görülmektedir. Beklentilere karşı Osmanlı Hariciyesi en başından beri bu konuda ölçülü ve dikkatli bir tavır sergilemiştir. Washington elçisi Mavroyani Bey, Webb'in Osmanlılar açısından önemini, sağlayacağı yararları ve propagandanın inceliklerini olaya vâkıf bir kişi olarak ele almıştı. Ermeni iddialarına karşı yürütülen kamuoyu çalışmalarında Webb, Osmanlı görüşlerini dile getiren yazılar yazdı, bu görüşlerle ilgili risâlelerin dağıtımında ve Amerikan kamuoyuna duyurulmasında yardımcı oldu.

Webb ve hareketi, maddî sıkıntılar ve iftira kampanyaları yüzünden 1898 yılından itibaren etkisini kaybetmeye başladı. Ancak kendisi, yaptığı hizmetler dolayısıyla 1901'de II. Abdülhamid tarafından Osmanlı Devleti'nin New York fahri başkonsolosluğuna tayin edildi. İstanbul ziyaretinde sultan tarafından kendisine üçüncü dereceden Mecidi nişanı verildi. Muhammed Webb, İslâmî tebliğ faaliyetlerine geri dönmeyi de hayatı boyunca müslüman olarak yaşadı. 1 Ekim 1916'da vefatına kadar *Rutherford Times*'in editörlüğünü yaptı. Cenazesi bağımsız Rutherford Hillside Mezarlığı'na defnedildi. Ölümünden sonra karısının üniteriyen olduğu ve kızlarından birinin müslüman olarak kaldığı bilinmektedir.

Eserleri. 1. *The Three Lectures* (Madras 1892). İslâm üzerine verdiği konfe-

Webb'in *Islam in America* adlı kitabının kapağı

ranslardan meydana gelmektedir. 2. *Islam in America* (New York 1893). Sekiz bölümden oluşan kitap Webb'in Müslümanlığı benimsemesinin sebeplerini, İslâm'la ilgili çeşitli konuları (iman, İslâm'ın beş şartı, İslâm'ın felsefî boyutu, çok eşlilik ve tesettür, İslâm'a yönelik yanlış bilgiler) ve Amerika İslâm propaganda hareketi üzerine görüşlerini ortaya koymaktadır. 3. *The Armenian Troubles and Where the Responsibility Lies and A Few Facts About Turkey Under the Rule of Abdul Hamid II* (New York 1896). Ermeniler'in Osmanlı Devleti aleyhine faaliyetlerini konu edinen bu kitapta müellif adı "A Correspondent" rumuzuyla gösterilmiştir. 4. *A Guide to Namaz* (New York 1893). On yedi sayfalık bir namaz rehberidir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Hr.Sys, nr. 61, 62, 63, 65, 2867/13; BA, Ya.Hus, nr. 232/108; M. Alexander Russell Webb, *Islam in America and Other Writings*, Oxford 2006; Mirza Abdürrahim Efendi, *Amerika'da İslâmiyet* (trc. Mehmed Arif), İstanbul 1311; R. B. Turner, *Islam in the African-American Experience*, Bloomington 1997, s. 63-66, 94, 171, 255; Nurdan Şafak, *Osmanlı Amerikan İlişkileri*, İstanbul 2003, s. 170-172; Umar F. Abd-Allah, *A Muslim in Victorian America: The Life of Alexander Russell Webb*, New York 2006; Celal Emanet, *Amerika'da Bir Osmanlı: Muhammed A. R. Webb*, İzmir 2013; a.mlf., "Muhammed Alexander Russell Webb ve ABD'deki İslam Misyonu", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, XIII/2 (2013), s. 139-173; Cezmi Eraslan, "Muhammed A. R. Webb'in Amerika'da İslâm Propagandası ve Osmanlı Devleti'yle ilişkileri (1893-1896)", *İlmî Araştırmalar*, sy. 2, İstanbul 1996, s. 84-85; Erhan Çağrı, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Yabancı Gazetecilere Nişan Verme ve Maaş Bağlama Politikası", *TTK Bildiriler*, XIII (2002), III/2, s. 1023-1033; İlhan Ekinci, "Doğu ile Batı Arasında Bir Aydın: Muhammed Alexander Russell Webb Efendi", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, sy. 17, Ankara 2005, s. 203-262.

İLHAN EKİNCİ

WICKENS, George Michael

(1918-2006)

İngiliz asıllı
Kanadalı şarkiyatçı.

7 Ağustos 1918'de Londra'da doğdu. 1936'da Cambridge Üniversitesi Trinity College'da modern Avrupa dilleri öğrenimine başladı, bir yıl sonra Doğu Dilleri Bölümü'ne geçti. Lisans öğrenimini, 1939'da Arapça ve Farsça'da ulaştığı seviyeden dolayı en yüksek başarı derecesi olan "double first class honours" ile tamamladı; 1946'da

yine Trinity College'da yüksek lisans yaptı. II. Dünya Savaşı'nda İngiliz ordusuna katıldı, bir yıl malî işlerde görev yaptıktan sonra 1941-1946 yıllarında istihbarat subayı olarak çalıştı ve yüzbaşılık rütbesine yükseldi. Savaş sırasında daha çok İran'da, ayrıca Hindistan, Türkiye ve Mısır'da bulundu. Savaşın ardından akademik hayata devam etmek üzere Cambridge'e döndü. Ardından A. J. Arberry'den aldığı davet üzerine Londra Üniversitesi bünyesindeki The School of Oriental and African Studies'e giderek üç yıl süreyle burada Arapça ve Farsça okuttu. Cambridge Üniversitesi'ne geçen Arberry'nin 1949'da yaptığı daveti de kabul ederek aynı dersleri okutmaya Cambridge'te devam etti. 1957'de Toronto Üniversitesi'nden doçentlik teklifi alınca Kanada'ya yerleşti. 1960'ta profesör oldu, ertesi yıl üniversitede Department of Islamic Studies bölümünün kurulmasına öncülük etti ve 1968 yılına kadar kurucu başkan sıfatıyla bölümün başında kaldı. 1965'te Kanada'nın en eski ve en saygın akademisyenler topluluğu olan The Royal Society of Canada'ya üye seçildi. 1980'de Kanada'da profesörlüğün bir üst mertebesi olan "üniversite profesörü" unvanını kazandı. 30 Haziran 1984'te emekliye ayrıldı. İslâm araştırmaları alanında kariyerlerini sürdürmekte olan Jane D. Mc. Auliffe, Dionisius A. Agius ve Steven M. Wasserstrom gibi isimler, Wickens'in Toronto Üniversitesi'nde tez danışmanlığını yürüttüğü öğrencilerindendir. Wickens, geçirdiği bir felç sonrası 26 Ocak 2006'da Toronto'da öldü. Evli ve sekiz çocuk babasıydı. 1940'ların sonlarında eşiyle birlikte benimsediği Katolik inancı, her ne kadar sonraları kiliseye olan bağlılığı zayıflamış olsa da hayatında önemli bir yer tutmuştur.

II. Dünya Savaşı'nın ardından Kanada'nın uluslar arası düzlemde siyasal ve ekonomik etkisinin artması sonucu başta İngiltere olmak üzere Avrupa'dan Kanada'ya göç eden çok sayıdaki bilim adamı arasında yer alan Wickens burada İslâm ve özellikle İran çalışmalarının öncü isimlerinden biri haline gelmiştir. Toronto Üniversitesi'nde onun önderliğinde açılan Department of Islamic Studies, Kanada'da McGill Üniversitesi'nden sonra bu alanda kurulan ikinci bölümdür. Wickens yeni açılan bölümün kalitesini arttırmak amacıyla Farsça, Arapça ve Türkçe uzmanlarını Toronto'ya davet etmiş, 1960 ve 1970'lerde Toronto Üniversitesi, Wickens'in önderliğinde İran araştırmaları ve

George
Michael
Wickens

Fars edebiyatı alanında Kuzey Amerika'da önemli bir merkez konumuna yükselmiştir. Wickens bu arada, devlet desteği sayesinde üniversite kütüphanesine, yine Kuzey Amerika'daki Ortadoğu ve Fars dili araştırmaları alanında en iyi kütüphanelerden biri niteliğini kazandırmıştır. Çalışmalarının ve okuttuğu derslerin çoğu Ortadoğu ve İslâm araştırmaları alanında olmasına rağmen kendisi başka alanlara da ilgi duymuş, karşılaştırmalı edebiyat, din ve Ortaçağ araştırmalarında üniversitedeki idarî komitelerde yer almıştır. Religious Studies bölümünde lisans dersleri ve karşılaştırmalı edebiyat öğrencilerine tercüme teori ve teknikleri konulu bir ders okutmuştur. Emekliye ayrıldıktan sonra meslek arkadaşları *Logos Islamikos: Studia Islamica in Honorem Georgii Michaelis Wickens* adıyla bir yayın hazırlamıştır (ed. Roger M. Savory – Dionisius A. Agius, Toronto 1984).

Eserleri: *Booklist on Asia, Including parts of Africa, for Canadians* (Liste de livres sur l'Asie et certaines parties de l'Afrique à l'intention des canadiens) (Ottawa 1961), *First Readings in Classical Arabic* (Toronto 1961, Michael E. Marmura ile birlikte), *The Nasirean Ethics* (London 1964, Nasrüddîn-i Tûsî'nin *Ahlâk-ı Nâsirî*'sinin Batı dillerindeki ilk çevirisi olup bazı açıklamaları da içermektedir), *Persia in Islamic Times: A Practical Bibliography of its History, Culture and Language* (Montreal 1964, R. M. Savory ile birlikte), *Morals Pointed and Tales Adorned: The Bûstân of Sa'dî* (Toronto 1974), *Arabic Grammar: A First Workbook* (Cambridge 1978), *Hâjî Aghâ: Portrait of an Iranian Confidence Man* (Austin 1979, Sâdık Hidâyet'in *Hâcî Âkâ* romanının tercümesidir). Wickens ayrıca kendisinin "Some Aspects of Avicenna's Work" adlı makalesiyle birlikte İbn Sînâ hakkında altı makalenin yer aldığı *Avicenna: Scientist and Philosopher, A*